

UNA APROXIMACIÓ A LA GOVERNACIÓ DEL REGNE DE VALÈNCIA D'ENLLÀ XIXONA

XAVIER BELTRAN ALBERT

CASTELLÓ DE LA PLANA, LA PLANA ALTA

Resum: En el present treball es fa una anàlisi de la *Governació del regne de València d'enllà Xixona*, també coneguda com a Governació d'Oriola, des d'una òptica institucional. D'aquesta manera analitzarem els principals càrrecs d'aquesta demarcació foral valenciana, abordant el període modern.

Paraules clau: País Valencià. Governació d'Oriola. Portantveus. Lloctinent. Assessor jurídic.

1. INTRODUCCIÓ

En decidir estudiar la Governació d'Oriola des de la seua vessant institucional, analitzarem el càrrec més alt d'aquesta demarcació, el portantveus, així com els seus delegats. L'estudi se centrarà tant en les seues funcions, com en alguns dels seus aspectes socials. Tot i que ens centrarem en el període modern, creiem que per a una major comprensió serà de gran utilitat desenvolupar una petita esquematització de com nasqué el sistema de la Governació en la Corona d'Aragó durant l'edat mitjana.

2. ORÍGENS

El sistema de la Governació en la Corona d'Aragó, tal i com indica E. Salvador¹, és plenament hereu de la Procuració General. Així doncs caldrà indicar en unes línies molt generals com s'estructurava aquest sistema des del moment en què apareix a finals del segle XIII.

La reforma que implantava el sistema de la Procuració General arribaria l'any 1309 al regne de València, sistema que ja s'havia implantat en el regne d'Aragó i el principat

¹SALVADOR ESTEBAN, E. "La Gobernación valenciana durante la Edad Moderna. Cuestiones entorno a su singular estructura territorial", *Studia Historica et Philologica in honorem M. Batllori*, Roma, III, 1984, pp. 443-455.

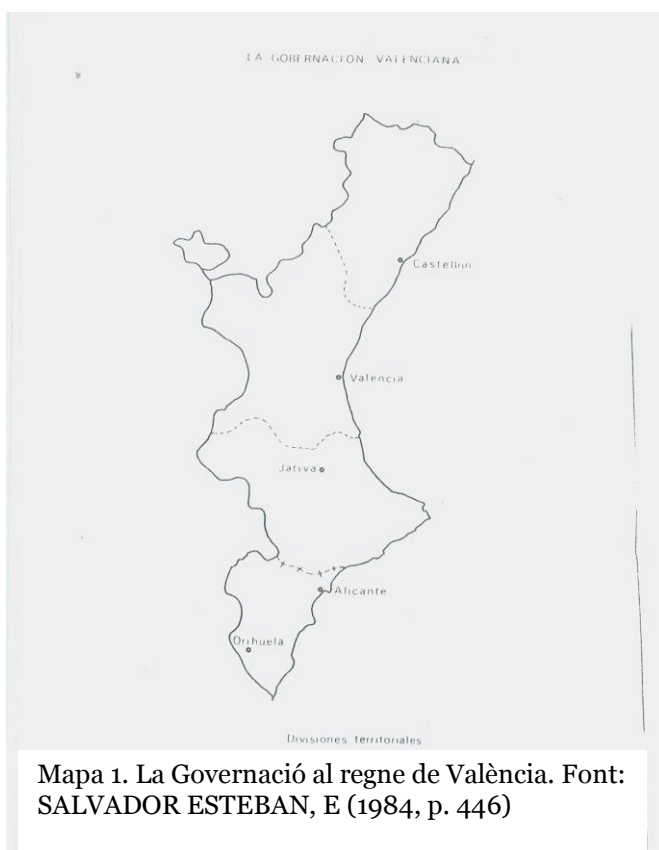
de Catalunya entre 1299 i 1302; es tractava d'una evolució de l'antic sistema procuracional. L'exercici del càrrec de procurador general es vinculava al primogènit de la Corona que, com no podia ser d'una altra forma, no li era possible exercir la seua autoritat directa sobre tots els territoris. En conseqüència, hagué de nomenar delegats en cadascuna de les procuracions, els portantveus del procurador general. En el cas valencià en tindrem dos, un per cadascuna de les dues Procuracions que estaven separades pel riu Xixona.

Així mateix, al voltant de la dècada de 1330 sorgirien dues noves demarcacions a la Procuració del nord del Xixona, governades per delegats del portantveus de València,

els lloctinents de portantveus. Aquestes demarcacions comprendrien, d'una banda, el territori entre el riu Uixó i Catalunya i, d'altra, l'espai delimitat pels rius Xúquer i Xixona.

L'estructura de la Procuració General es convertiria en el règim de la Governació General durant la primera meitat del segle XIV, tractant-se «*básicamente de un simple cambio de denominación: el término procurador cede paso al más apropiado de gobernador*».²

Arribats a l'Edat Moderna hem de dir, seguint amb l'aportació d'E.

Salvador en el treball ja citat, que la figura del governador general perd importància fins a deixar de tenir funcions pràctiques. Els delegats del governador general, els portantveus, deixen de ser nomenats per aquell, sent-ho a partir d'aquest moment pel monarca. Així mateix, els portantveus en el seu territori assumirien plenament les competències que en el passat tingué el governador general. Tanmateix el seu poder es veuria reduït per la consolidació de la figura del virrei en els regnes de la Corona d'Aragó, que intentava salvar la mancança de rei degut a que aquest vivia a Castella,

²*Íbid.*, p. 450.

centre de la Monarquia Hispànica. Per tant, el portantveus quedava supeditat a la figura del virrei.

Fent una recapitulació de tot allò dit, la Governació al País Valencià romandria de la següent forma: com veiem en el Mapa 1 el regne de València quedaria dividit administrativament en dues Governacions amb un portantveus propi i separades per la línia establerta en el riu Xixona. Al nord tenim la Governació d'ençà Xixona o de València, i al sud la Governació d'enllà Xixona o d'Oriola. Alhora, la Governació de València compta amb dues subdemarcacions, al nord tenim l'espai comprès des del riu Uixó fins a Catalunya, que quedaria sota la jurisdicció d'un lloctinent particular amb seu a Castelló; al sud tenim el territori emmarcat entre els rius Xúquer i Xixona, que

estarien sota el domini d'un lloctinent particular establert a Xàtiva. Finalment, el territori que trobem entre aqueixes dues subdemarcacions seria on el lloctinent general del portantveus de València exerciria directament la seua acció —encara que segons la legislació foral tant ell com el portantveus de València podien tractar els assumptes de la Governació sencera. La Governació d'Oriola la tractarem en l'apartat següent.

3. LA GOVERNACIÓ D'ORIOLA

Tenint present els orígens de la Governació al País Valencia i els seus trets generals, centrem-nos ara en la Governació d'Oriola. Com podem veure en el mapa 1, es tracta d'una demarcació molt més petita que la nord.

En primer lloc, seria convenient tenir present els diversos càrrecs que trobem a la governació oriolana i que després analitzarem. Com ja hem explicat, al capdavant de la governació tenim al portantveus, qui compta amb una sèrie de càrrecs subordinats que li ajudaven a exercir les seues funcions. Aquests serien el lloctinent, que resideix a la ciutat del Segura, els subrogats i els assessors jurídics.³⁴

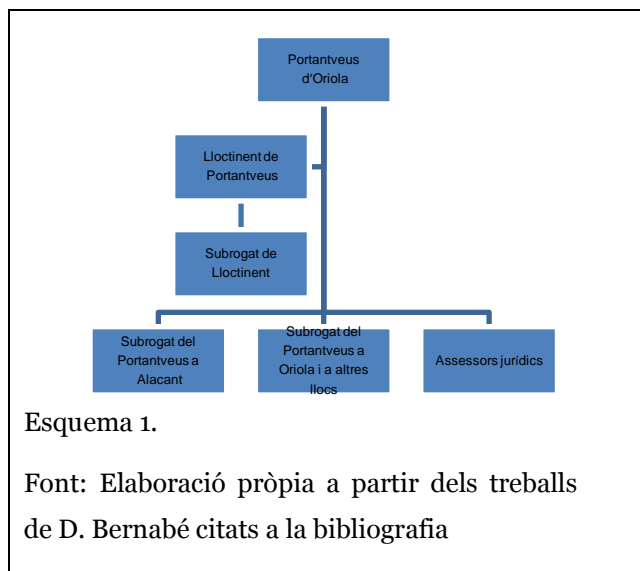
En el cas dels subrogats destacaria el de la ciutat d'Alacant,⁵ que gaudia de molta autonomia. L'Esquema 1 ens ajudarà a fer-nos una millor idea de la jerarquització de la

³ BERNABÉ GIL, D., “La Lugartenencia y las Subrogaciones locales de la Gobernación de Orihuela en la Edad Moderna”, *Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidad de Alicante*, Alacant, 32, 2014, p. 34.

⁴ BERNABÉ GIL, D., “Nobles valencianos en el servicio regio. La provisión del oficio de Portantveus de Gobernador *Ultra Sexonan* en la Edad Moderna”, *Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidad de Alicante*, Alacant, 26, 2008, p. 16.

⁵ No hem pogut aprofundir en el subrogat d'Alacant per no comptar amb un estudi dedicat a aquesta figura. Tampoc no podem profunditzar en els altres subrogats, però en aquest cas, degut als criteris d'extensió que ha de tenir aquest article.

Governació d'Oriola, ja que hi podem veure la seua estructuració amb els seus components que a continuació seran analitzats.

4. EL PORTANTVEUS D'ORIOLA

Comencem, doncs, pel *portantveus del governador general del regne de València d'enllà Xixona* o portantveus d'Oriola —forma que utilitzarem a partir d'ara per una major brevetat—, per tenir la seua seu a la ciutat del Segura. Per a estudiar aquesta figura res no podria ser més idoni que fixar-nos en la definició ben clara del professor J. Lalinde. Així docs, Lalinde ens aporta una nítida descripció del càrrec de portantveus —dels dos portantveus— al regne de València:

es el oficio principal pero sin supremacía sobre la bailía general, dotado de jurisdicción ordinaria, universal y permanente, superior a la de los jueces ordinarios y delegable ampliamente sustituible, dotado por el Rey de Lugartenientes territoriales y equivalente en el derecho común al “praeses provinciae” o al pretor y al rector de provincia⁶

Aquesta situació, com ja hem dit abans, canviaria amb la consolidació de la figura del virrei a principis de l'Edat Moderna, quedant el portantveus supeditat al virrei.

Així mateix, hem de tenir present el gran nombre de funcions que tenia el portantveus⁷dins del seu territori degut a ser la màxima autoritat, sent-ne l'essencial l'exercici de l'alta jurisdicció en nom del monarca. El portantveus per a exercir la

⁶ LALINDE ABADÍA, J., *La Gobernación General en la Corona de Aragón*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 1963, p. 376.

⁷ Per a tractar aquesta figura hem emprat BERNABÉ GIL, D., “Nobles valencianos...” *op. cit.*, pp. 13-60.

justícia comptava amb un tribunal de la Governació que es trobava en un nivell intermedi entre els tribunals municipals i la Reial Audiència. No obstant això, el tribunal de la Governació es feia càrrec de diversos assumptes dels quals tenia la competència plena com els relacionats amb nobles i cavallers, senyorius de jurisdicció alfonsina, municipis reials o prostitució.

A banda de representar el rei en la seua funció judicial, també defenia els seus interessos, que li arribaven mitjançant pragmàtiques o reials ordres a través del Consell d'Aragó o del virrei. I no era menys important la defensa que havia de realitzar el portantveus dels drets i regalies reials contra altres instàncies de poder —els municipis, l'Església i els senyors de vassalls.

El portantveus ha de garantir també l'ordre públic havent-se de dedicar, doncs, a perseguir la delinqüència. En aquest sentit caldria destacar la persecució del bandolerisme, un fenomen que afectava a tot el País Valencià modern i que tenia gran rellevància a aquesta Governació, per la seua situació de frontera amb Castella. El manteniment de l'ordre interior es combinava amb la tasca de la defensa contra l'exterior, així el portantveus gosava del major càrrec de manament militar del districte.

Finalment, no podem oblidar el deure de visitar els municipis de reialenc que es trobaven dins del seu districte. Val a dir que si aquesta funció ha ben estat estudiada per V. Giménez Chornet⁸ per a la Governació de València, encara no s'ha pogut comprovar per a la d'Oriola⁹, tot i que es podria pensar que el portantveus oriolà no degué quedar exempt d'aquesta tasca exigida al seu homòleg de la Governació d'ençà Xixona. Aquestes àmplies competències no romangueren immòbils, i moltes feren entrar en conflicte els seus titulars amb altres àmbits de poder, disputant-se'n el domini.

Tenint clares les competències, seria ara menester tractar com s'efectuava el nomenament per a l'ofici del portantveus, quines eren les habilitats que es necessitaven i quins eren els inconvenients del càrrec. Com ja hem comentat la Governació d'Oriola era un territori de frontera, situació a la que calia afegir la seua llunyania respecte a la seu del virrei. Aquesta doble situació aconsellava, o més bé obligava, a que el portantveus oriolà fos una persona amb gran autoritat per a fer front al bandolerisme i als diversos tipus de criminalitat; impossibilitant, així, que l'ofici l'ocupés un jove inexpert o una persona feble.

⁸Vegeu GIMÉNEZ CHORNET, V., “La visita a los municipios por el Gobernador de Valencia”, *Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidad de Alicante*, Alacant, 19, 2011, pp. 5-34.

⁹BERNABÉ GIL, D., “Els procediments de control reial sobre els municipis valencians (segles XVI-XVII)”, *Recerques*, Barcelona, 38, 1999, pp. 42-43.

Aquesta situació es fa palesa amb els testimonis de les dues ciutats de la Governació —Alacant i Oriola— que sempre feien saber la seua opinió sobre el portantveus o algun possible aspirant, i criticaven si aquest no estava a l'alçada del càrrec. Aquests dos municipis criticaven el portantveus demanant la seua destitució o en canvi l'alabaven pregant per la seua prolongació en el càrrec. També cal tenir-hi present, però, la rivalitat que hi havia entre ambdós municipis.

Aquesta opinió, moltes no voltes no sol·licitada pel monarca, era enviada al Consell d'Aragó en el moment del nomenament per a l'ofici de portantveus. Per a designar a aquesta peça del sistema polisinodial hispànic es feia el següent procés: el monarca escollia un persona a partir d'una terna jerarquitzada que li presentava el Consell d'Aragó, alhora el Consell ja havia sol·licitat al virrei un llista ordenada segons el criteri de l'*alter ego* del rei al regne de València.

Per a aconseguir el nomenament molts pretendents enviaven memorials on exposaven els serveis realitzats a la Corona. S'enviaven tant al Consell d'Aragó com al virrei, tractant d'obtenir en aquest darrer cas la pròpia inclusió en la llista que el virrei enviava a la Cort.

Per a elaborar la seua terna els membres del Consell d'Aragó, que ja tenien present la llista enviada pel virrei i els diversos memorials, feien una votació nominal per ordre de preferència. En la sala on s'efectuava aquesta votació no podien participar els deutors o parents fins a tercer grau dels pretendents, però ja abans havien elaborat la seua pròpia terna que s'havia de tenir en compte. Una vegada acordada la terna s'elevava al rei perquè escollís l'aspirant idoni. Aquest sistema es podia veure alternat a causa de l'aplicació de la gracia reial, el rei escollia a algú que podia no haver estat en cap de les dues ternes. Val a dir que, a diferència de les propostes ideades pel virrei, les del Consell solien coincidir amb la decisió final del rei, fet que propiciava el malestar del virrei.

Si bé la forma de nomenament fou contínua, no succeeix el mateix amb la duració del càrrec, hi podem distingir 3 fases. La primera d'elles es venia arrossegant des del segle XVI, es tractava que el nomenament es realitzava sense duració temporal, a beneplàcit del rei, fet que equivalia a exercir fins la mort, impediment o promoció a un altre càrrec. El canvi a la segona fase succeiria en el mandat de Joan Ferrer i Calatayud entre els anys 1607 i 1626; si les característiques bàsiques de l'etapa anterior no s'havien vist alterades per al titular si que ocorria un canvi substancial, l'ofici de portantveus es convertiria en una mena de patrimoni familiar que heretarien el fill i el net de Ferrer.

La darrera fase començaria el 1656. Seria a partir d'aquest moment quan el càrrec passava de vitalici a triennial, degut a la concessió que el monarca féu en les Corts de 1646 a les contínues peticions oriolanes —venien des de les Corts de 1565— de que es limités a un trienni la duració del càrrec. La monarquia s'hi havia anat negat en les ocasions anteriors conscient de la importància que tenia la duració per a la consolidació de l'autoritat del titular de l'ofici. Aqueixa tardança en l'aplicació es degué a que no es volia interferir en la situació vitalícia en què es trobava el qui en aqueix moment ostentava l'ofici.

Aquesta limitació temporal implantada ara, s'afegí al ja poc atractiu escàs salari i la gran càrrega econòmica que suposa exercir l'ofici de portantveus. De fet el nombre de candidats fou menor en relació al moment anterior a l'etapa hereditària dels Ferrer. Però més que la quantitat preocupava la qualitat —ja hem comentat la situació de frontera de la Governació. De fet, hi hagué diversos aspirants que mai no aconseguiren entrar en les ternes i hagueren de conformar-se amb oficis menors com els de Lloctinent. D'altres, foren «agraciats» pel rei amb el càrrec de portantveus sense la seua voluntat, excusant-se i renunciant-hi. Tenim quatre casos des de 1588 al final de l'època foral que renunciïn a tal honor.

En aquest rebuig de certs sectors de la noblesa al càrrec, hi tingué a veure, de forma evident, l'escassa retribució econòmica i les grans despeses que suposava exercir el càrrec. Analitzem-ho: el sou anual del portantveus eren 600 lliures, 200 de les quals eren de caire irregular a causa de procedir de la tresoreria. Finalment tenim les retribucions procedents de les sentències, que podien arribar a 20 lliures anuals. Amb aquesta retribució el portantveus havia de fer front als drets d'expedició del privilegi de nomenament; les despeses de les dues cases que havia de mantenir a Oriola i Alacant, puix que el fet que al llarg de l'Edat Moderna Alacant esdevingués cada cop més important feia necessari que el portantveus hi romangués cada volta més mesos de l'any per a atendre diversos assumptes; i les despeses dels viatges entre ambdues ciutats i els desplaçament que causaven la persecució de delinqüents.

Aquest conjunt d'obligacions explica que no poques vegades els portantveus acabassen l'exercici de l'ofici amb un situació financera pitjor que quan havien començat. S'entén, per tant, que molts ex portantveus sol·litassen recompenses i jubilacions remunerades pels serveis a la Corona.

El que la remuneració econòmica era palpablement deficient ho demostra que fins i tot les ciutats d'Alacant i Oriola fessen peticions perquè se li augmentés el sou al portantveus; de fet la ciutat alacantina aprovà en una ocasió —l'any 1667— una contribució anual de 200 lliures per al portantveus del moment, ajuda que no es

repetiria malgrat els intents dels següents portantveus. El que sí s'aconseguiria l'any 1693, a partir del segon mandat de Josep de Borja Llansol, seria associar *de facto* a l'ofici de portantveus l'administració dels drets reials en la ciutat d'Alacant i les Salines de la Mata i Oriola, amb un salari 300 escuts mensuals.

Malgrat les deficiències econòmiques de l'ofici, això no esdevingué un mur infranquejable per a diferents nobles que veien en el càrrec una via de promoció social, tant individual com familiar, mitjançant el servei a la Corona. Hi veiem com, dels 8 portantveus de la segona meitat del segle XVII, dels 3 que no repetiren mandat fou en un cas per mort i un altre per cessament; del darrer cas no se'n saben les causes.

La reelecció era, per tant, un pràctica habitual i era deguda a que un trienni esdevenia un període massa curt per als esforços i canvi de vida que suposava l'ofici. A més, la reelecció suposava un estímul perquè el portantveus s'esforcés en el seu treball, esperant així ser recompensat amb un reelecció per la seua bona dedicació. Per a la reelecció expressaren, com ja hem comentat, el seu parer les ciutats d'Oriola i Alacant, estant a vegades d'acord i d'altres tenint opinions divergents.

En darrer lloc, tractarem criteris que hi havia per a seleccionar la persona idònia per a exercir de portantveus, que ens permetran veure el perfil humà, social i professional que s'exigia al candidats. Si ens fixem en la legalitat, hi veiem com la legislació valenciana tan sols estipulava obligatori per a ostentar el càrrec ser natural del regne de València o, en moments d'excepcionalitat, d'altres territoris de la Corona d'Aragó. Malgrat això, en analitzar tant els seleccionats per al càrrec com els aspirants, podem veure-hi un tret comuns que ens ajuden a esbrinar els criteris no escrits de selecció que s'empraven per a seleccionar els portantveus.

El principal tret comú dels 23 portantveus que exerciren entre 1531 i 1706 es la seua pertinença a l'estament militar. Però per a poder-se fer respectar a dins de la Governació aquests necessitaven ser del major rang social, escollint-s'hi, en conseqüència, entre la noblesa amb privilegi per fer servir el tractament de *don*. Tan sols dos dels portantveus afegien un títol específic. Per tant, els portantveus eren escollits a dins dels sectors intermedis de la noblesa.

L'escassa presència de senyors de vassalls entre els portantveus s'ha de veure com un selecció de la Corona, puix que com menys relació tinguessen aquests oficials amb els interessos senyorials amb més zel defendrien els interessos reials de la Governació. Dins d'un criteri semblant s'ha de comprendre que no es preferissen persones naturals o establertes a la governació oriolana. Aquesta elecció trobava suport en el fet que les persones foranes governaven amb major eficàcia, per manca de vincles amb els governats. Com després veurem, aquesta preferència s'invertia en l'elecció del

lloctinents (i també dels subrogats d'aquesta Governació), escollint-s'hi persones autòctones.

Una faceta de l'aspirant que es considerava fonamental era l'experiència militar, experiència que els aspirants relataven en memorials ben elaborats. En aquests memorials tampoc no faltaven explicacions de les diferents voltes que s'havia prestat fidelitat a la Corona, fos donant suport a les seues propostes en Corts, posant-se del seu costat en les Germanies o revoltes menors, o ajudes durant la guerra. Però la fidelitat a la monarquia no es tractava d'un mèrit individual, sinó familiar, podent-se així acreditar els diferents serveis que havien prestat els teus avantpassats. Tanmateix, de la mateixa forma que la bona actitud cap a la monarquia t'obria les portes a la possibilitat d'accedir al càrrec, una acció oposada te la tancava, ja que tot el sistema monàrquic tenia pendent si s'hi era fidel.

Així mateix, l'experiència en altres facetes diferents a la castrense com era l'administració reial era molt estimada per la monarquia. Tenim dos casos on de la Lloctinència de València i de Xàtiva es passà a ser portantveus d'Oriola en els anys 1588 i 1671, respectivament. També podia ser clau haver participat en la gestió econòmica dels recursos de la monarquia, com eren les rendes de les Duanes i Salines d'Alacant.

Finalment tenim les opinions positives dels qui havien de seleccionar les aptituds dels candidats. Així en els informes que acompanyaven les ternes solien aparèixer valoracions del tipus «*buen juicio*», «*prudencia*», «*entereza*» entre d'altres. Tot aquest conjunt de factors influenciaven en la decisió final dels qui havien d'escollir els candidats a portantveus, la jerarquització d'aquests mèrits no es pot precisar, tot i que de ben segur estigué influenciada pel context del moment en l'opció final de les autoritats.

5. EL LLOCTINENT

El lloctinent d'Oriola¹⁰, que tècnicament s'anomenava *lloctinent de portantveus de governador general del regne de València d'enllà Xixona*, era un càrrec subordinat al portantveus oriolà. Teòricament la seua jurisdicció comprenia el mateix àmbit territorial que la del portantveus de la Governació d'Oriola, tanmateix, en la pràctica Alacant quedà fora de la seua competència, ja que el subrogat del portantveus a aquesta ciutat s'encarregà de tots els afers alacantins. Aquesta situació no estigué exempta de contínues tensions entre aquestes dues figures dependents del portantveus. Les

¹⁰ Per a elaborar aquest apartat, també ens hem basat un estudi de BERNABÉ GIL, D., «La Lugartenencia... *op. cit.*, pp. 33-60.

funcions i competències del lloctinent d'Oriola eren, malgrat algunes limitacions, les mateixes que les del portantveus. El perfil del lloctinent:

se aproxima más bien al de un subordinado pero estrecho colaborador [del portantveus], que le auxiliaba en cometidos esenciales, como la administración de la justicia, la persecución de malhechores, el mantenimiento del orden y del imperio de la ley, y —el más esporádico— de garantizar la defensa militar¹¹

La condició social del lloctinent —dels 4 lloctinents del regne— s'establiria en les Corts de 1604, amb la decisió que fos un cavaller o noble valencià, impedint així que pogués arribar al càrrec un ciutadà honrat. Hem de dir que encara que la procedència explícita que havien de tenir els lloctinents no estava legislada enlloc, pel que fa al cas de la Governació d'enllà Xixona, el seu lloctinent —com també el subrogat del portantveus d'Oriola— sempre fou un membre de l'elit local d'Oriola. La Corona, amb aquesta pràctica, tractava «*de hacer partícipes a la élites locales en la administración regia del territorio, al tiempo que ahorrar costes en salarios compensatorios del gasto que acarrearía ejercer en lugares alejados del terruño propio*».¹²

Amb aquesta estratègia, també es tenia a un tipus de persona en els dos càrrecs que podia ajudar a mitigar les possibles tensions entre el portantveus i les elits locals oriolanes que eren cap de la corporació municipal, per ingerències competencials per ambdós costats, conflictes personals o comportaments arbitraris per a deslegitimar les autoritats municipals. L'oligarquia local se sentia més còmoda tenint a un dels seus com intermediari amb el cap de la Governació.

Fins a 1640 el lloctinent era nomenat pel portantveus i la finalització del mandat del segon comportava el cessament del primer. No obstant això, hi hagué uns pocs casos en què el nou portantveus tornava a col·locar al mateix lloctinent que hi havia hagut abans de la seua arribada. La causa d'aquesta decisió rau en la foraneïtat del portantveus, que pensava que reelegint al darrer lloctinent comptaria amb una persona amb experiència que li seria de molta utilitat per manejar de forma correcta la Governació.

Però la pràctica de la renovació desapareixeria a partir de 1580 quan s'inicia el costum de que amb un nou portantveus es nomenarà un nou lloctinent. De fet hi hagueren portantveus que comptaren amb diferents lloctinents.

D'altra banda, hem de dir que la experiència militar era un factor positiu per a accedir a la Lloctinència. Això es degut a que en absència del portantveus, els lloctinents d'Oriola podien trobar-se amb situacions en què els tocava defensar la zona

¹¹*Ibid.*, p. 40.

¹²*Ibid.*, p. 60.

sud del País Valencià d'algun atac. Si bé, al lloctinent li eren transferits el conjunt dels atributs jurisdiccionals del portantveus, no està tan clar que ocorregués el mateix amb la Lloctinència de la Capitania General a la Governació d'ençà Xixona —recordem que la Capitania General del regne de València la tenia el virrei, i la seua Lloctinència a la Governació el portantveus. Aquesta incertesa es deu a que hi ha exemples d'autoritzacions del virrei per a capacitar els lloctinents d'Oriola per a tal fi.

Però en quin moment el lloctinent exercia les competències delegades per part de portantveus amb màxima autonomia? Doncs quan el portantveus es trobava absent. Aquesta situació podia ocórrer de dues formes diferents, d'una banda, el portantveus deixava Oriola per a atendre assumptes que el reclamaven a altres llocs de la Governació, especialment Alacant, on el portantveus solia romandre períodes prolongats per la importància del municipi. D'altra banda, tenim quan el portantveus se n'anava fora de la Governació, absència que era d'índole distinta a l'anterior. Ara l'autoritat del lloctinent s'estenia, teòricament, a la totalitat de la Governació. Seria en aquesta situació quan es produïa el conflicte abans comentat entre Oriola i Alacant, puix que la ciutat portuària esgrimia la tinença d'un subrogat que s'ocupava dels afers propis per a impedir la intromissió del lloctinent d'Oriola.

Hem comentat abans que el nomenament del lloctinent fou efectuat pel portantveus fins a 1640. Tractarem ara les causes del canvi i les conseqüències que se'n despregueren. L'estiu de 1639 Lluís Ferrer s'incorporava al càrrec de portantveus després de més de dos anys de suspensió arran d'una residència. Abans de partir a la ciutat d'Alacant, per a atendre uns assumptes, en compte de nomenar un portantveus, com era la seua obligació i malgrat les protestes locals, designa un subrogat per a Oriola. Aquest subrogat, com el que després nomenaria Ferrer ja des d'Alacant, decidiren no exercir el càrrec per les pressions de les autoritats locals.

Una vegada tornat d'Alacant, Ferrer seguia sense canviar de parer, així que les autoritats oriolanes decidiren enviar una ambaixada a la Cort per a explicar al Consell d'Aragó el comportament del portantveus. Recordant Ferrer la seua recent suspensió decidí, per fi, nomenar a Juan Cascant com a lloctinent. L'ambaixador exigiria la limitació triennal de l'ofici de portantveus —que recordem que no arribaria fins a les Corts de 1646— i que el lloctinent fos designat per privilegi reial. El 14 de juliol de 1640 gracies a una carta reial, però després del pagament de 5.000 reials de plata doble, s'acomplia la segona petició de la ciutat i, a més, el càrrec no quedava fixat temporalment. En conseqüència, Casant es desplaçà a Madrid perquè el Consell d'Aragó li confirmés el seu ofici.

S'iniciava ara una nova etapa en què la Lloctinència d'enllà Xixona consolidava el seu caràcter ordinari i es reforçava, semblant-se més a la de València. D'altra banda, canviava la situació del subrogat, degradant-se la seua posició.

El portantveus ara ja no podia designar el lloctinent segons els seus interessos o mobilitat. A més, el fet que a partir de 1646 tingués una duració triennal, a diferència de la il·limitada de la Lloctinència, significava que el portantveus guanyava molta autonomia i que es debilitaven els llaços que unien el cap de la Governació i el seu lloctinent.

A diferència del que es pot pensar, aquesta reorganització de la Lloctinència tenia alguns precedents. En temps de Felip II hi ha un cas de nomenament reial. Basant-se en aquest exemple, l'any 1611 el portantveus Joan Ferrer demanava que es ratifiqués el nomenament del seu lloctinent per un document reial, perquè el seu delegat sentís una major responsabilitat en l'exercici del seu càrrec. Així mateix, l'any 1622 havia arribat un informe anònim que pregava perquè el lloctinent i els subrogats, tant d'Alacant com Oriola, fossen designats per privilegi reial, ja que aquests subordinats no administraven la justícia com tocava per temor que el portantveus els cessés en el càrrec. En els dos casos les peticions no trobaren una resposta favorable, havent d'esperar, per tant, a 1640.

Val a dir que la nova relació directa del lloctinent amb el monarca causà que alguns ocupants del càrrec tinguessen un certa sensació d'equiparació jurisdiccional amb el portantveus, del qual ja no se sentien dependents. Hi influí, sens dubte, la contínua tendència dels portantveus a residir a la ciutat d'Alacant. La major importància que havia agafat aquesta ciutat feia cada volta més necessària la presència del cap de la Governació —tot i que la legislació l'obligava a residir 8 mesos de l'any a Oriola. Aquest reforçament de la Lloctinència derivà a que alguns dels seus titulars envaïssen políticament l'espai municipal, amb la conseqüent queixa de les magistratures oriolanes.

Fent la seua funció el lloctinent havia de substituir el cap de la Governació en molts processos que es feien a la ciutat del Segura. Tanmateix, molts cops el portantveus tornava a Oriola al final del procés emportant-se les retribucions que se'n desprenien del procés, malgrat no intervenir-hi. Degut a que el lloctinent no tenia un sou fix i els seus ingressos derivaven del les averies i dels drets taxats per a les sentències dictades pel lloctinent, es produïren algunes desavinences entre aquestes dues figures de la Governació. Per exemple en 1662 el lloctinent demanà cobrar els emoluments de les sentències desenvolupades i finalitzades per ell, encara que el portantveus fos a Oriola en el seu desenllaç. La resolució reial denegà la demanda de la Lloctinència.

I és que la diferència entre el salari del Portantveus —ja tractat abans— i la del lloctinent, de al voltant de 20 lliures anuals, era abismal, tot i la gran dedicació que suposava exercir el segon ofici. A aquesta gran laboriositat, s’hi sumaven les contínues voltes que, a partir de posada en pràctica de la duració triennial del càrrec de Portantveus el 1656, el lloctinent s’havia de fer càrrec de la Governació.

L’alta dedicació de la Lloctinència, en comparació a la seua retribució, féu que alguns dels qui exercien el càrrec demanassen que els atorgassen la llicència per a retirar-se. Alguns ho aconseguiren, però hagueren d’esperar anys i realitzar diversos intents; a d’altres no se’ls concedí aquesta gràcia.

6. ELS ASSESSORS JURÍDICS

Cal fer també referència a l’Assessoria jurídica de la Governació. El portantveus d’Oriola, degut a que dins de les seues competències entraven tasques de caire jurídic, compta amb dos *assessors jurídics* que li aconsellaren en aquest sentit. Un es trobava a la capital de la Governació i l’altre a Alacant¹³; és l’assessor propi un altre exemple de l’autonomia d’aquesta important ciutat portuària a dins de la Governació.

D’aquests dos assessors el que tractarem serà el de la ciutat del Segura. Les persones que ocupaven aquest càrrec de designació reial¹⁴eren juristes que havien exercit amb anterioritat en tribunals inferiors, generalment d’àmbit local. Com en el cas del portantveus, el càrrec no solia recaure en oriüinds d’Oriola. La causa n’era la mateixa: es creia que la millor forma d’imparcialitat era que l’ofici l’ostentés algú que no tingués relacions o parentesc amb el lloc on havia d’exercir. Aquesta exclusió de les persones autòctones causà la queixa d’Oriola en les Corts de 1604, reclamació que no es tornaria a produir malgrat el seu nul èxit. La reclamació es devia, més que a no voler forasters en els càrrecs de la Governació, a que l’assessoria de la Governació servia com a pot per a accedir a la Reial Audiència valenciana, i això sí que ho volien aprofitar els juristes locals. També s’havia de tenir present el caire de frontera —ja comentat— de la Governació d’enllà per a escollir l’assessor.¹⁵

Sembla ser que, com el portantveus, l’assessor també tenia un mena de delegats. Aquests serien el seu regent i, per sota d’aquest, el delegat.¹⁶ Així mateix, la importància de l’assessor fou creixent en el transcurs del segle XVII. Un exemple d’aquesta major importància el podem apreciar quan, a partir de l’any 1636, aquest ofici passa a fer-se

¹³ BERNABÉ GIL, D., “Nobles valencianos...”, *op. cit.*, p. 16.

¹⁴ BERNABÉ GIL, D., “La Lugartenencia...”, *op. cit.*, p. 45.

¹⁵ *Ibid.* “Oficiales de la Gobernación General y la oligarquía municipal de Orihuela durante el siglo XVII”, Fernández Albadalejo, P. (ed.): *Monarquía, Imperio y Pueblos en la España Moderna*, Alacant, C.A.M.-Universitat d’Alacant— A.E.H.M, 1997, pp. 578-579.

¹⁶ BERNABÉ GIL, D., “La Lugartenencia...” *op. cit.*, p. 43.

càrrec de la jurisdicció relativa a les aigües de reg; es tractava d'un camp que amb anterioritat havia estat controlat per la figura municipal del sobresequier. El que es pretenia era apartar aquesta important jurisdicció dels conflictes de l'oligarquia municipal oriolana, per impulsar-ne l'eficàcia. A partir d'aqueix moment tant els actes jurisdiccionalis provinents del sobresequier oriolà, com els dels altres municipis de reialenc del terme general de la ciutat quedaven sota jurisdicció de l'Assessoria jurídica de la Governació.¹⁷

7. CONCLUSIÓ

La Governació d'Oriola seria, doncs, un dels diferents elements inserits en el conjunt del sistema polisinodial de la Monarquia hispànica. La seua complexitat la podem apreciar a través dels diferents oficis que la componien i les relacions entre els distints oficials. Aquestes relacions no serien del mateix caire al llarg de l'Edat Moderna, fet degut, en part, a l'evolució d'aquesta institució durant el mencionat període. La variació de la institució, provocada pels canvis que li van succeir durant el temps modern, és un element cabdal a tenir en compte, ja que ens fa veure-hi com les institucions no es mantenen fossilitzades al llarg temps, sinó que van evolucionant segons el context històric i les demandes del moment.

Finalment, caldria fer constatar que l'extinció de la Governació d'Oriola, a l'igual que d'altres institucions del País Valencià foral, seria provocada per l'evolució i desenllaç de la Guerra de Successió espanyola.

BIBLIOGRAFIA

BERNABÉ GIL, D., "Oficiales de la Gobernación General y la oligarquía municipal de Orihuela durante el siglo XVII". Fernández Albadalejo, P. (ed.): *Monarquía, Imperio y Pueblos en la España Moderna*, Alacant, C.A.M.-Universitat d'Alacant— A.E.H.M, 1997, pp. 560-582.

- "Els procediments de control reial sobre els municipis valencians (segles XVI-XVII)", *Recerques*, Barcelona, 38, 1999, pp. 27-46.

- "Nobles valencianos en el servicio regio. La provisión del oficio de Portantveus de Gobernador *Ultra Sexonan* en la Edad Moderna", *Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidad de Alicante*, Alacant, 26, 2008, pp. 13-60.

¹⁷BERNABÉ GIL, D., "Oficiales..." *op. cit.*, p. 578.

- “La Lugartenencia y las Subrogaciones locales de la Gobernación de Orihuela en la Edad Moderna”, *Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidad de Alicante*, 32, 2014, pp. 33-60.

GIMÉNEZ CHORNET, V., “La visita a los municipios por el Gobernador de Valencia”, *Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidad de Alicante*, Alacant, 19, 2011, pp. 5-34.

LALINDE ABADÍA, J., *La Gobernación General en la Corona de Aragón*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 1963.

SALVADOR ESTEBAN, E., “La Gobernación valenciana durante la edad moderna. Cuestiones entorno a su singular estructura territorial”, *Studia Historica et Philologica in honorem M. Batllori*, Roma, III, 1984, pp. 443-455.

COM CITAR AQUEST ARTICLE:

Format Norma ISO 690-2

Beltran Albert, Xavier, “Una aproximació a la Governació del regne de València d’enllà Xixona” [en línia]. Clapir, Joves Historiadors i Historiadors Valencians [publicació seriada en línia]. Octubre 2015. [Consulta: Dia Mes Any].

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquest article i la seua utilització ha de respectar els drets de la persona/persones autor/autors. Pot copiar, distribuir i comunicar públicament l'obra. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona/persones autor/autors i el títol de l'article. No s'autoritza la seua reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre. Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de l'article com als seus resums i índexs.